

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No | General Publication Number: 1721

FCR Sertifika no | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Fecr

Yayın No | Publication Number: 1028

Kitap Adı : Emevîler Döneminde Haberleşme ve Berîd Teşkilatı

Book Title : Communication and Berîd Organization in the Umayyad Period

ISBN : 978-625-5576-82-8

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786255576828

Yazar | Author: Mustafa Özbakır | orcid.org/0000-0002-4974-9245

Kurum | Institution: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı

ROR ID: ror.org/00jga9g46

Editör | Editor: M. Hanefi Palabıyık | orcid.org/0000-0001-7173-152X

Yayın Türü: Kitap | Publication Type: Book - Monograph

Yayın Dili: Türkçe | Language: Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 459 (xviii + 441)

Yayın Tarihi | Publication Date: Kasım | November 2025

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HBLA1 - İslam öncesi ve İslam tarihi | Islamic history

BISAC: HIS036040 - İslam Dünyası / Genel | History / Middle East / General

THEMA: NHB - İslam tarihi | Islamic history

LC Classification: DS38-39 - Emevî dönemi tarihi | Umayyad period history

DEWEY: 956.01 - Orta Doğu - Emevîler dönemi | Middle East - Umayyad period

WoS Category: Tarih | History

WoS Citation Topics Meso: 6.6 - Orta Doğu Tarihi | Middle Eastern History

WoS Citation Topics Micro: 6.6.21 - Erken İslam Yönetişimi | Early Islamic Governance

Scopus Subject Areas: 1202 - Tarih | History

Atf Bilgisi | Cite as: Özbakır, Mustafa. *Emevîler Döneminde Haberleşme ve Berîd Teşkilatı*. Ankara: FCR Yayın Ltd.-Fecr, 2025.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Emevîler Döneminde Haberleşme ve Berîd Teşkilatı

Dr. Mustafa ÖZBAKIR

Ankara 2025

Yazar Hakkında | About the Author

Mustafa ÖZBAKIR

1989 yılında Trabzon'un Arsin ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini Arsin'de tamamladı. 2013 yılında Iğdır İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2014 yılında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak Ağrı ilinin Eleşkirt ilçesine atandı ve Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalında Yüksek lisansa başladı. 2018 yılında "Dört Halife Döneminde Ekonomik Yapı" adlı teziyle yüksek lisansını tamamladı. 2019 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalında doktora eğitimine başladı. 2024 yılında "Emeviler Döneminde Haberleşme ve Berîd Teşkilatı" adlı teziyle doktorasını tamamladı. Yazar, evli ve bir çocuk babasıdır.

Was born in 1989 in the Arsin district of Trabzon. He completed his primary, secondary and high school education in Arsin. He graduated from the Faculty of Theology in Iğdır in 2013. In 2014, he was appointed as a teacher of Religious Culture and Ethics in the Eleşkirt district of Ağrı province and began his master's degree in the Department of Islamic History and Arts at Atatürk University's Institute of Social Sciences. He completed his master's degree in 2018 with a thesis entitled 'The Economic Structure During the Era of the Four Caliphs'. In 2019, he began his doctoral studies in the Department of Islamic History and Arts at Atatürk University's Institute of Social Sciences. In 2024, he completed his doctorate with his thesis titled 'Communication and the Berîd Organisation in the Umayyad Period'. The author is married and has one child.

Kitap Hakkında

Emevîler Döneminde Haberleşme ve Berîd Teşkilatı

Haberleşme, bugün olduğu gibi geçmiş dönemlerde de önemsenen bir husus olmuştur. Bu sebeple geçmiş toplumların ve devletlerin birbirleriyle sağlıklı bir iletişim kurmak için birtakım faaliyetler içerisinde oldukları görülmektedir. Kendinden önceki dönemlerde olduğu gibi Emevî Devleti'nin de tebaası başta olmak üzere, hakimiyet altına aldığı bölgeler dahil zamanının bütün toplumsal yapılarıyla sağlıklı ve etkili bir iletişim gayreti içerisinde olduğu görülmektedir.

Bu çalışmamızla Emevî devlet teşkilatında önemli bir yeri olan Berîd Teşkilatını ana hatlarıyla analiz ederek, bunun yanı sıra konu doğru dan haberleşme ile alakalı olduğundan Emevîler Dönemi'ndeki sivil ve resmi haberleşme unsurlarını, casusluk ve istihbarat faaliyetlerini de genel hatlarıyla ele almaya çalıştık.

Çalışmamızdaki amaç devlet teşkilatı yapılanmasında önemli bir kurum olan Berîdin/Postanın Emevî Devlet tarihindeki yapılanmasını, üstlenmiş olduğu fonksiyonları ve devlete sağladığı yararları geniş hatlarıyla ortaya koymak olacaktır. Bir diğer amacımız ise Emevîler Dönemi'ndeki haberleşmeyi resmi ve sosyal boyutlarıyla ele alarak bu dönemde haberleşmenin ne şekilde gerçekleştiğini gerek devletler arasında gerekse toplum ve hanedan içerisindeki istihbarat amaçlı haberleşme faaliyetlerinin nasıl yürütüldüğünü incelemek olacaktır.

Bu vesileyle çalışmamızın Emevî tarihinin siyasî, askerî ve kurumsal yönlerinin anlaşılmasına katkıda bulunacağını hedeflemekteyiz.

Araştırmamız neticesinde geniş bir coğrafyaya hakim olan Emevî Devleti'nin, kurmuş olduğu Berîd Teşkilatı sayesinde nasıl etkin bir iletişim ağı oluşturduğu, haberleşme ve istihbarat faaliyetleri yürüttüğü açıkça görülecektir.

Anahtar Kelimeler: Devlet; Emevî; Teşkilat; Berîd; Casus

Abuot the Book

Communication and Berid Organization in the Umayyad Period

Communication has been an important issue in the past as it is today. For this reason, it is seen that past societies and states were engaged in a number of activities to establish healthy communication with each other. It is seen that the Umayyad State, like its predecessors, endeavoured to establish healthy and effective communication with all social structures of its time, including its subjects and the regions under its control.

In this study, we have tried to analyse the Berid Organization, which has an important place in the Umayyad state organization, in its main outlines, as well as the civil and official communication elements, espionage and intelligence activities in the Umayyad period, since the subject is directly related to communication.

The aim of our study is to reveal the structure of the Berid/ Postal organization, which is an important institution in the structuring of the state organization, in the history of the Umayyad State, the functions it undertook and the benefits it provided to the state in broad terms. Another aim of our study is to examine the official and social dimensions of communication in the Umayyad period and to examine how communication was carried out in this period and how intelligence-oriented communication activities were carried out both between states and within the society and dynasty.

In this way, we aim that our study will contribute to the understanding of the political, military and institutional aspects of Umayyad history.

As a result of our research, it will be clearly seen how the Umayyad State, which dominated a wide geography, created an effective communication network and carried out communication and intelligence activities thanks to the Berid Organization it established.

Keywords: State; Umayyad; Organisation; Berid; Spy

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR DİZİNİ	xii
TABLOLAR DİZİNİ	xiii
RESİMLER DİZİNİ	xiii
HARİTALAR DİZİNİ	xiii
ÖN SÖZ	xv
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN AMACI, YÖNTEMİ, KAYNAKLARI VE BERİD ÜZERİNE	1
I. Araştırmanın Amacı, Yöntemi ve Kaynakları	1
A. Teknik ve Yöntem	1
B. Araştırmanın Konusu, Sınırlılığı, Amacı ve Önemi	3
C. Araştırmanın Problematığı	5
D. Kaynaklar ve Araştırmalar	6
Klasik Eserler	7
Modern Araştırmalar	12
II. Berîd Kavramı ve Emevilere Kadar Haberleşme	17
A. Kavram ve Terim Olarak Berîd	17
B. Berîd'in Tarihi Seyri	23
C. Hz. Peygamber ve Râşid Halifeler Dönemi'nde Haberleşme ve Berîd	27
1. Hz. Peygamber Dönemi'nde Haberleşme Faaliyetleri ve Yöntemleri	27
2. Hz. Peygamber Döneminde Berîd	38
3. Hulefâ-yı Râşidîn Dönemi'nde Haberleşme Faaliyetleri ve Yöntemleri	42
4. Hulefâ-yı Râşidîn Dönemi'nde Berîd	57
BİRİNCİ BÖLÜM	
EMEVİLERDE BERİD TEŞKİLATI	67
1.1. Berîd Divanının Kuruluşu ve Gelişimi	67
1.2. Berîd Divanının İşleyişi ve Yapısı	85
1.3. Berîd Divanının Bünyesinde Bulunan Birimler	92
1.4. Berîd Divanının Görevleri	95
1.4.1. Haberleşme	96

1.4.2. Nakliye/Taşımacılık	104
1.4.3. Casusluk/İstihbarat ve Müfettişlik	113
1.5. Berîd Divanının Harcamaları	122
1.6. Berîd Divanının Görevlileri	127
1.6.1. Sâhibu'l-Berîd (صاحب البريد)	128
1.6.2. Halîfetü Sâhibu'l-Berîd (خليفة صاحب البريد)	134
1.6.3. Vulâtu'l-Berîd fi'l-Ekâlim (ولاية البريد في الاقاليم)	135
1.6.4. Ashâbu'l-Ahbâr (اصحاب الاخبار)	135
1.6.5. Küttâbu'l-Berîd (كتاب البريد)	136
1.6.6. el-Mürettibûn (المرتبون)	139
1.6.7. el-Muvakkîûn (الموقعون)	139
1.6.8. el-Fervânikiyyûn (الفروانقيون)	140
1.6.9. el-Vukelâ (الوكلاء)	140
1.6.10. en-Nuzzâr (النظار)	141
1.6.11. el-Münehhûn (المنهون)	141
1.6.12. el-Kûhbâniyye (الكوهبانية)	141
1.6.13. er-Râsîdûn (الراصدون)	141
1.6.14. er-Rikâbî (الركابي)	142
1.6.15. el-Fuyûc (الفويج)	143
1.6.16. es-Se'â (السعاء)	144
1.6.17. el-Berrâcûn (البراجون)	145
1.6.18. Nuzzârû'l-Menâvir (نظار المناور)	145
1.6.19. es-Serâciyyûn (السراجيون)	146
1.6.20. Bayâtıra (بياطرة)	147
1.6.21. el-Allâfûn (العلافون)	147
1.6.22. es-Sâis/Suvvâs (السواس/السائس)	148
1.6.23. el-Cevvâzât (الجوازات)	148
1.6.24. eş-Şa'vezî (الشعوذي)	149
1.7. Berîd Vazifesini Üstlenecek Kişilerden Aranılan Vasıflar	150
1.8. Berîd Görevlilerinin Kullandığı Alametler	159
1.9. Berîd Görevi Almış Olanlar	164

1.9.1. Resmi Berîd Görevi Almış Şahıslar	165
1.9.2. Gayri Resmi Berîd Görevi Almış Olan Şahıslar	167
1.10. Berîd Görevlilerinin Haber Ulaştırmada Kullandıkları Araçlar	170
1.10.1. Berîd Hayvanları	170
1.10.1.1. Atlar (خيول)	171
1.10.1.2. Katırlar (بغال)	175
1.10.1.3. Deve (هجن)	176
1.10.1.4. Posta Güvercinleri (الحمام الزاجل)	180
1.10.2. Mektuplar	193
1.10.3. Ateş Kuleleri	200
1.10.4. Su Vâsıtaları (Gemiler)	204
1.10.5. Davul	207
1.10.6. Diğer Araçlar	208
1.11. Posta Güzergâhları	210
1.12. Menziller ve Ribâtlar	228

İKİNCİ BÖLÜM

HABERLEŞME YOLLARI VE HİZMETLERİ	241
2.1. Resmi Haberleşme Yolları	241
2.1.1. Haberleşme	241
2.1.2. Mektuplaşma	255
2.1.2.1. Halifelerin Valilere ve Emri Altında Olan Kişilere Yazdığı Mektuplar	256
2.1.2.2. Valiler ve Tebaa Tarafından Halifelere Yazılan Mektuplar	259
2.1.2.3. Komutanların Valilere Yazdıkları Mektuplar	262
2.1.2.4. Taziye ve Tebriklere Dair Mektuplar	263
2.1.2.5. Halifelerin Diğer Devlet Başkanlarına Gönderdiği Mektuplar	264
2.1.2.6. Halifelerin Mektup Katipleri	265
2.1.3. Duyurma (Münadi Çıkarma)	267
2.2. Sivil Haberleşme	270
2.2.1. Tüccarlar	270
2.2.2. Hacılar	274
2.2.3. Seyyahlar	277

2.2.4. İlim Erbabı ve Talebeler	279
2.2.5. Din Görevlileri ve Rahipler	290
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
İSTİHBARAT VE CASUSLUK FAALİYETLERİ	293
3.1. İç İstihbarat	295
3.1.1. Vilayetlerdeki Gelişmelere ve Muhalif Gruplara Yönelik Yürütülen İstihbarat Faaliyetleri	296
3.1.2. İstihbarat Elde Etme Yolları	302
3.1.2.1. Müslüman Casuslar	303
3.1.2.2. Arifler	304
3.1.2.3. Tüccarlar	305
3.1.2.4. Gönüllüler	306
3.2. Dış İstihbarat/Askeri İstihbarat	307
3.2.1. Düşman Devlet ve Topluluklara Karşı Yürütülen İstihbarat Faaliyetleri	311
3.2.2. İstihbarat Elde Etme Yolları	314
3.2.2.1. Müslüman Casuslar	315
3.2.2.2. Tüccarlar	315
3.2.2.3. Elçiler	316
3.2.2.4. Bölge Halkları	318
3.3. Emevîlere Karşı Yapılan İstihbarat Faaliyetleri	329
3.3.1. Bizans İmparatorluğu'nun Emevîlere Yönelik İstihbarat Faaliyetleri	329
3.3.2. Türklerin Emevîlere Yönelik İstihbarat Faaliyetleri	331
3.3.3. İstihbarat Elde Etme Yolları	332
3.3.3.1. Bizanslı Cariye ve Köleler	332
3.3.3.2. Hristiyan Din Adamları	333
3.3.3.3. Tüccarlar	334
3.3.3.4. Elçiler	335
3.3.3.5. Sınır Bölgesinde Yaşayan Halk	336
3.3.3.6. Hıristiyan Araplar	337
3.3.3.7. Cerâcime	338
3.4. Devletin Casusları	338
3.4.1. Casuslarda Aranılan Vasıflar	340
3.4.2. Casusların Sınıfları	350
3.4.2.1. Müslüman Casuslar	352

3.4.2.2. Gayri Müslim Casuslar	359
3.4.3. Karşı İstihbaratı Önleyici Tedbirler	361
3.4.3.1. Tam Gizlilik İlkesine Bağlılık	362
3.4.3.2. Bizanslılara Yardım Eden ve Onlara Sempati Besleyen Bazı Halkların Göç Ettirilmesi	363
3.4.3.3. Güvenli Çalışma Yöntemleri Geliştirme	364
3.4.3.4. Dağların Zirvelerine Gözetleme Kuleleri Yapma ve Tehlikeli Yol Güzergâhlarına Askerler Yerleştirme	364
3.4.3.5. Casusların Araplardan Seçilmesi	365
3.4.3.6. Hile Yollarına Başvurma	366
3.4.3.7. Raporların Gizlenmesi	367
3.4.3.8. İhanet Teşebbüslerini Önleme	368
3.4.3.9. Görevli Casusların Başka Casuslarca Denetlenmesi	369
3.4.4. Casusların Devlet Kurumlarıyla İlişkisi	369
3.4.4.1. Sâhibü'l-Berîd, Harâc Âmili ve Sâhibu'ş-Şurta'nın Casuslarla İlişkisi	371
3.4.4.2. Doğrudan Halifeye Bağlı Casuslar	375
3.4.5. Casusların İstihbaratı Ulaştırma Yolları	377
3.4.6. Casuslara Verilen Görevler	377
3.4.6.1. Malumat Toplamak için Derin Keşifler Yapmak	378
3.4.6.2. Düşmanı Saptırmak	379
3.4.6.3. Psikolojik Savaş	382
3.4.6.4. Düşmanla Müzakere Yapmak	387
3.4.6.5. Düşmana Yönelik Özel Caydırıcı Görevler	388
3.4.6.6. Düşman Örgütlerine Sızma	392
3.4.6.7. Valiler ve Komutanlar ve Amillerin Denetlenmesi	395
3.4.6.8. Nüfuzlu Kişilerin Denetlenmesi	400
3.4.7. Casuslara Verilen Cezalar	403
SONUÇ	405
KAYNAKÇA	409
DİZİN	437

KISALTMALAR DİZİNİ

- b. : İbn, bin
bt. : bint
bkz. : Bakınız
çev. : Çeviren
DİA : Diyanet İslâm Ansiklopedisi
ed. : Editör
nşr. : Neşr
sad. : Sadeleştiren
TDV. : Türkiye Diyanet Vakfı
thk. : Tahkik eden
t.y. : Tarihsiz, tarih yok
vd. : Ve diğerleri
Yay. : Yayınları, Yayınevi, Yayınlayan
y.y. : Yayın Yeri Yok

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Berîd Divanının Bünyesindeki Birimler ve Berîd Divanının Görevlileri	169
--	-----

RESİMLER DİZİNİ

Resim 1. Berîd Teşkilâtına Ait En Eski Paleografik Vesika	196
Resim 2. Velid b. Abdülmelik Dönemi'nde Yazılan Bir Mektup	199
Resim 3. Golan Bölgesine Ait Mil Taşı	214
Resim 4. Golan Bölgesine Ait Mil Taşı	215
Resim 5. Şam Bölgesine ait Mil Taşı	216
Resim 5. Filistin bölgesinde sahil şeridindeki ribât ve gözetleme kuleleri	234
Resim 6. Aşdod Ribâtının planı	235
Resim 7. Aşdod Ribâtının genelini gösteren bir resim. (Masarwa, 180.)	236
Resim 8. Kafr Lam Ribâtına Ait Bina Planı. (Arapoğlu, 93.)	237
Resim 9. Kafr Lam Ribâtının Güney Yönündeki Girişi. (Masarwa, 209.)	237

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1. Yol Güzergahlarını Gösteren Harita	226
---	-----

ÖN SÖZ

Bir devletin büyüklüğü hakimiyet kurduğu alanların genişliği ve mevcut olan askeri gücün yanı sıra iyi bir teşkilat yapısına sahip olmasına da bağlıdır. Çin sınırından Endülüs'e kadar geniş bir coğrafyaya hakimiyet kuran Emevî Devleti'nin büyüklüğü de şüphesiz sahip olduğu askeri gücün yanı sıra iyi bir devlet teşkilat yapısına sahip olmasıyla ilişkilidir. Biz de bu çalışmamızda Emevî Devleti'nin nasıl bir teşkilat yapısına sahip olduğunu; "Berîd Teşkilatı" vasıtasıyla resmi-sivil haberleşme, ve istihbarat faaliyetlerinin nasıl ve ne şekilde yürütüldüğünü ortaya koymaya çalıştık. Çalışmamızın ana konusu, Emevîler Dönemi'ndeki Berîd Teşkilatının yapısı olmasına rağmen çalışmanın ikinci bölümünde halkın haberleşme yolları ve hizmetlerine yer verdik. Bunun sebebi, haberleşme hususu ile doğrudan alakalı olan asıl konumuza geçmeden önce bu dönemdeki resmi ve gayri resmi haberleşme faaliyetlerini genel hatlarıyla belirtmek istememizdir.

Emevîler Dönemi'nde yürütülen casusluk ve istihbarat faaliyetlerine yer vermemizin nedeni ise bu faaliyetlerinin Berîd Teşkilatı bünyesinde yürütülmesi ve Berîd görevlilerinin casusluk vazifesini de üstlenmesidir. Bu bağlamda bu teşkilatla bağlantısı olan casusluk ve istihbarat faaliyetlerine çalışmamızda yer vererek Emevîler Dönemi'ndeki Berîd Divanının/Teşkilatının ne denli kapsamlı ve işlevsel bir yapıya sahip olduğunu göstermek istedik.

Araştırmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın asıl gayesi Emevîler Dönemi Berîd Teşkilatı ve bağlamında bu dönemde yürütülen haberleşme faaliyetlerini göstermek olduğu için, giriş bölümünde Emevîler Dönemi'ne kadar haberleşme faaliyetlerini, berîd kavramını ve teşkilatlanma evresini genel hatlarıyla ele aldık.

Birinci bölümde araştırmamızın ana konusu olan "Emevîler Dönemi'nde Berîd Teşkilatı" başlığına yer vererek bu teşkilatın

işleyişini, üstlenmiş olduğu görevleri, haberleri ulaştırma yollarından hizmet veren kişilere varıncaya kadar detaylı olarak inceledik. İkinci bölümde ise “Haberleşme Yolları ve Hizmetleri” başlığı altında Emevîler Dönemi’nde yürütülen resmi ve sivil haberleşme faaliyetlerini ele aldık.

Casusluk ve istihbarat, her ne kadar askeriyenin ve emniyet teşkilatının işi olarak düşünülse de posta teşkilatının haber getirmeye yani istihbaratla olan ilgisinin, casusluğu, diğer kurumlardan daha çok berîde yansıttığı kanaatindeyiz. Ayrıca berîd görevlilerinin asli vazifelerinin yanı sıra casusluk ve muhaberat görevi üstlenmeleri, Berîd Teşkilatının casusları ve gözcüleri bünyesinde çalıştıran bir kurum olması, Berîd Teşkilatının casusluk ve istihbarat birimleriyle yakın temas halinde olması gibi hususlar, bizi çalışmamızın son bölümü olan üçüncü bölümde casusluk ve istihbarat faaliyetlerine yer vermeye sevk etmiştir. Bu bölüm üzerinden Emevîler Dönemi’ndeki casusluk ve istihbarat faaliyetlerine ele alarak bu faaliyetlerin nasıl yürütüldüğünü genel hatlarıyla ortaya koymaya çalıştık.

Yüksek lisans eğitimimden itibaren manevi desteğini her daim üzerimde hissettiğim, sahip olduğu bilgi ve tecrübesini paylaşarak akademik anlamda gelişmeye büyük katkı sunan, her türlü bilgi ve birikiminden ziyadesiyle istifade ettiğim, bütün çalışma sürecinde zaman fark etmeksizin değerli vaktini bana ayıran, danışman hocam Prof. Dr. M. Hanefi Palabıyık’a, önemli görüş ve yönlendirmeleriyle çalışmamda katkıda bulunan, kıymetli hocalarım Prof. Dr. H. Ömer Özden’e ve Dr. Öğretim Üyesi Fethi Yıldırım’a en kalbi şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca bu süreçte görüşlerini benimle paylaşmaktan çekinmeyen, değerli vaktini bana ayıran ve bu çalışmanın başından sonuna kadar her daim desteğini benden esirgemeyen, değerli kardeşim ve dostum Temel Mahmutoğlu’na, çalışma yöntem ve teknikleri hususunda bana yol gösteren ve bazı problemlerin çözümünde her başvurduğumda yardımcı olan Dr. Hakan Can hocama, doktora yol arkadaşım

olması hasebiyle sıkıntıları ortak aştığımız Nur Yıldırım'a, çalışmamdaki şema ve haritanın yapımında yardımını aldığım kardeşim Abdullah Özbakır'a bütün kalbimle teşekkür ediyorum.

Son olarak çalışmam boyunca maddi manevi desteğini benden esirgemeyen ve hayatımın her noktasında büyük emekleri olan annem Hayriye Özbakır'a, babam Ali İhsan Özbakır'a, anlayış ve sabrıyla hep yanımda yer alan eşim Melek Özbakır'a, oyun oynama vaktini hiç çekinmeden babası için feda eden oğlum Ömer Ali'ye de teşekkürü bir borç biliyorum.

Dr. Mustafa ÖZBAKIR

Trabzon 2024